Póczos Rita

11. SZÁZADI ÍROTT FORRÁSOK A HELYNÉV- ÉS NYELVTÖRTÉNETI VIZSGÁLATOKBAN*

A magyarság Kárpát-medencei történelmével kapcsolatos legkorábbi, a térségben keletkezett írott források a 11. században jelentek meg. Közismert, hogy ebből az időszakból magyar nyelven írt szövegek nem maradtak fenn (vélhetően nem is készültek ilyenek), így a magyar nyelvtörténet számára kiemelkedő forrásértékkel bírnak a latin nyelvű oklevelekben található szórványemlékek, elsősorban a helynévi adatok. Legkorábbi nyelvemlékeink tudományos vizsgálata mintegy 150 éves múltra tekint vissza, melynek során a legtekintélyesebb Árpád-korral foglalkozó történészeink és nyelvtörténészeink a korai helynévi szórványok elemzésének eredményeire építettek. Az elmúlt másfél évszázadban a történeti helynévkutatás, s ennek részeként a korai forrásanyag vizsgálatának módszertana, valamint az ezekből levonható nyelv-, birtoklás- és népességtörténeti következtetések elmélete több, egymást követő ugrásszerű fejlődési szakaszon keresztül újult meg, és alakult át. Az utóbbi csaknem 15 évben ismét fordulóponthoz ért a toponomasztika, amely szükségszerűvé teszi a 11. századi írott forrásokkal kapcsolatos ismereteink újraértékelését, adott esetben módosítását is. Tanulmányom elsődleges célja, hogy állapotjelentést nyújtson a következő kérdésekről: milyen szemléletbeli változás történt az utóbbi években a korai források feldolgozásában és interpretációjában, mekkora mennyiségű és milyen minőségű szórványállománnyal számolhatunk a 11. század esetében, illetve hol tartanak most az újraértékelés munkálatai, és milyen feladatok állnak még előttünk.

Az oklevélszórványok helynév- és nyelvtörténeti forrásértéke

Györffy György több kötetesre tervezett munkájának első részében, az 1992-ben közzétett *Diplomata Hungariae Antiquissimá*ban[1] az 1000 és 1131 közötti időszakra datált oklevelek kritikai kiadását végezte el. Ez az iratgyűjtemény a 11. századból 35 olyan oklevelet tartalmaz, amelyekben a Kárpát-medencére vonatkoztatható helynév található.[2] Ezek forrásértéke több tényező miatt is különböző a 11. század esetében. Egyrészt eltérő a bennük található szórványok száma: általában néhány

* A tanulmány a Magyar Nemzeti Helynévtár Program keretében készült.

[1] *Györffy György:* Diplomata Hungariae Antiquissima I. (a továbbiakban DHA I.) Bp. 1992.

[2] A dolgozatban tárgyalt oklevelek körét praktikus okokból mechanikusan vontam meg a 11. század utolsó événél, így a korszakhoz bizonyára sok szállal kötődő 12. század eleji Kálmán-kori oklevelek nem kerültek be a vizsgálatba.

tucatnyi helynevet tartalmaznak, de például az 1015-re datált Pécsváradi alapítólevél[3] nagyjából 140 névadatot őrzött meg, míg egy 1091 körülre datált iratban,[4] melyben Odilo, a Vallis Flavianában található Szent Egyed monostor apátja bejelenti a somogyi Szent Egyed monostor megalapítását, mindössze két magyar vonatkozású helynév szerepel. Ez a két névadat (*in Sumicensi, de Sumicenisibus*) ugyanazt a helyet jelöli (Somogy), s egyúttal a következő problémát is szemlélteti: a 11. századból fennmaradt adatok egy része latin vagy latinos formában szerepel, így a magyar nyelv története szempontjában kevésbé relevánsak, mint a vulgáris adatok. (A fenti példa töve a magyar névadással létrejött *Somogy* helynév, ez jól látható a latinosított formákban is, így nyelvtörténeti felhasználásukra, ha megszorításokkal is, de van lehetőség, szemben az olyan latin névalakokkal, mint például Pannonhalma vagy Pécs középkori neve: *Mons supra Pannoniam, Quinqueecclesiae,* amelyek mögött legfeljebb áttételesen kereshetünk magyar névformákat.)

A korai oklevelek forrásértékének a különbözősége a kronológiai státuszukból is következik: ahogy diplomatikai és (birtoklás)történeti szempontból, úgy a nyelvtörténet aspektusából sem mindegy, hogy milyen változatban maradt fenn az adott irat: eredeti formában, átiratban vagy pedig hamisítványként. Az oklevéltan jelenlegi álláspontja alapján a 11. századra datált írott források közül mindössze négy[5] tekinthető eredetinek és hitelesnek: a Tihanyi apátság alapítólevele (1055),[6] Guden királyi serviens végrendelete ([1079])[7], a Dávid herceg által a Tihanyi apátság számára tett adományról szóló oklevél ([1089–1090])[8], valamint a Pannonhalmi apátság javainak Szent László kori összeírása ([1093–1095])[9]. A Tihanyi alapítólevél közismerten az első eredetiben fennmaradt írott forrásunk, ennek megfelelően mind az oklevél, mind a benne található egyes szórványok gazdag kutatástörténettel bírnak, legutóbb Hoffmann István, illetve vele csaknem egy időben Szentgyörgyi Rudolf elemezte és értékelte újra a legmodernebb nyelvtörténeti és filológiai eszközökkel.[10] A Tihanyi alapítólevél nagyjából 80 helynévi szórványt tartalmaz.[11]

---

[3] DHA I. 72–80.
[4] Uo. 269.
[5] Györffy közli a DHA-ban III. Henrik eredeti példányban fennmaradt Hainburgi adománylevelét is (1051), amelyben néhány ausztriai helynév mellett a *Duna* (*Danubii*), a *Fischa* (*Fiscaha*) és a *Lajta* (*Litaha*) nevek is szerepelnek. DHA I. 142–143.
[6] Uo. 149–151.
[7] Uo. 225–226.
[8] Uo. 264–265.
[9] Uo. 299–301.
[10] *Hoffmann István:* A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás. Debrecen 2010; *Szentgyörgyi Rudolf:* A tihanyi apátság alapítólevele 1. Az alapítólevél szövege, diplomatikai és nyelvi leírása. Bp. 2014.
[11] A legtöbb oklevél szórványállományának számát csak körülbelül tudjuk megadni, ennek oka az, hogy egy-egy név több említéssel, több alakváltozatban is bekerülhetett a szövegekbe.

A nyelvtörténetírásban szinte közhelyszerűen hagyományozódik, hogy a régi oklevelek vizsgálatában korábban abszolút prioritást élveztek az eredeti és hiteles formában fennmaradt dokumentumok, az úgynevezett bizonytalan kronológiai státuszúakra pedig kevesebb figyelem irányult. A 11. századi oklevelek kutatástörténetét tanulmányozva ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy bár a Tihanyi alapítólevél esetében ez kétségtelenül igaz megállapítás, és elsőségének okán valóban mindig is kiemelt érdeklődés övezte, a másik három eredeti oklevelünk alig jelenik meg a nyelvtörténeti kutatásokban. A teljes feldolgozás – tudomásom szerint – egyik esetben sem történt meg, általában csupán egyes szórványaik etimológiai vagy birtoklástörténeti elemzésére került sor a kutatásokban. Guden végrendelete és Dávid dux oklevele bizonyára azért nem került be a tudományos vizsgálatokba, mert ezek alig tartalmaznak a nyelvtörténet számára hasznos adatot: az előbbiben csupán négy helynév található, Paloznak (*Poloznic*) neve mellett két latinos formájú helynév (*Dimisiensi, Strigoniensi*) és Pannónia latin neve (*Pannonia*); az utóbbi pedig hét helynévi adatot említ, Aranyán (*Aurea loco*) és a Duna (*Danubius*) latin megnevezése mellett öt Bodrog megyei halastó nevét (*Budrig, Eurim, Weimir, Plas, Strisin*). A Pannonhalmi összeírásban ezekkel szemben 34 helynévi szórvány található, de eredetisége ellenére sem kapott igazán figyelmet a történeti kutatásokban, szemben például a Pannonhalmi apátság alapítólevelével, amelyet ugyan az évszázad első évére kelteztek, fennmaradt példánya azonban egészen bizonyosan nem eredeti, mai formája többszörös átírás eredménye, amely vélhetően interpolációt is elszenvedett.[12]

A nem eredeti formában fennmaradt oklevelek mint helynév- és nyelvtörténeti források

A teljes 11. századi, tehát az eredeti, hiteles okleveles anyagban található helynévi szórványok száma (figyelembe véve a latin, latinosított és az azonosíthatatlan neveket is) valamivel több, mint 120. Ez a forrásmennyiség a nyelvtörténeti vizsgálatokhoz éppúgy kevés, mint ahogyan a népességtörténeti kutatásokhoz. A forráshiány feloldására a helynévkutatás története során különböző megoldások születtek, amelyek alapvetően megegyeztek abban, hogy a későbbi adatolású neveket, névcsoportokat igyekeztek visszavezetni a régiségbe (a 11. századba vagy akár korábbra, a honfoglalás idejére).[13]

[12] DHA I. 36–3.; *Érszegi Géza:* Szent István pannonhalmi oklevele. Oklevéltani kommentár. In: Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve I–III. Szerk. Takács Imre. Pannonhalma 1996. I. 47–89.

[13] Lásd például *Melich János:* A honfoglaláskori Magyarország. Bp. 1925–1929; *Kniezsa István:* Magyarország népei a XI. században. In: Emlékkönyv Szent István halálának kilencszázadik

Az elmúlt években a történeti helynévkutatás egészen új irányokat keres az eredeti nyelvemlékekben fellelhető források kibővítésére: a kutatók újabb elemzéseikben – abból az alapvetésből kiindulva, hogy a nem eredeti formában fennmaradt oklevelek több kronológiai réteget tartalmaznak, valamint a diplomatikai és birtoklástörténeti vizsgálatok eredményét is szem előtt tartva – elsősorban nyelvtörténeti eszközökkel igyekeznek a vizsgált iratok legrégebbi, azaz a 11. századhoz köthető névállományát meghatározni. A következőkben ezeknek a kutatásoknak a 11. század egésze szempontjából releváns eredményeit összegzem.

Az oklevéltan a bizonytalan kronológiai státuszú okleveleket keletkezési körülményeik alapján több típusba sorolja: másolatok, átiratok, interpolált oklevelek, hamisítványok és fikciók.[14] Az ezekből kinyerhető 11. századi réteg sajátos megközelítéseket, módszertant kíván, de közös kiindulópont valamennyi vizsgálatában, hogy a szórványok névtörténeti és a nyelvtörténeti forrásértéke nem feltétlenül esik egybe:[15] az oklevelek ma ismert példányai ma már nem létező 11. századi előzményeinek a tartalma sok esetben felderíthető, kikövetkeztethető, ez pedig lehetővé teszi a nevek 11. századra való visszavezetését (névtörténeti forrásérték). E forrásérték a birtoklás- és a népességtörténet mellett főként az etimológia szempontjából releváns. A nyelvi sajátosságok (nyelvtörténeti forrásérték) – így a hangtörténeti, helyesírástörténeti, alaktani jegyek – korhoz kötése, azaz az eredeti változatra, illetve a fennmaradt példányra jellemző tulajdonságok elkülönítése sok esetben bizonytalan, mert a nyelvtörténeti folyamatok nem köthetők merev időhatárokhoz, a változások akár több évszázados tendenciaként is végbemehetnek.

Másolatok

A középkorban kiadott eredeti, hiteles oklevelekről gyakran készültek (egykorú vagy későbbi) másolatok, illetve átíró levelek (könyvek). Ezek akkor tekinthetők hitelesnek, ha jelentős változás nem történt a tartalmukban, illetve megfelelnek bizonyos formai követelményeknek. Szent István tíz okleveléből a diplomatika

évfordulóján I–III. Szerk. Serédi Jusztinián. Bp. 1938. II. 365–472.; *Kristó Gyula:* Magyarország népei Szent István korában. Századok 134. (2000) 1. sz. 3–44.

[14] *Solymosi László:* Írásbeliség és társadalom az Árpád-korban. Diplomatikai és pecséttani tanulmányok. Bp. 2006. 9–13.; *Szőke Melinda:* A garamszentbenedeki apátság alapítólevelének nyelvtörténeti vizsgálata. Debrecen 2015. 16.

[15] *Szőke Melinda:* Adalékok a Bakonybéli alapítólevél nyelvtörténeti forrásértékéhez. In: A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei X. Szerk. Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs. Szeged 2019. 312–313.

egyet, a Veszprémvölgyi apácák adománylevelét (1018 u./1109)[16] minősíti hiteles átiratnak, az interpolált oklevelek közül kettőben (a Pannonhalmi apátság alapítólevelében, 1001/213/1240 u. és a Veszprémi apátság alapítólevelében, 1009/+257/[1295 u.]/469)[17] a helynévvel megjelölt területek, objektumok felsorolását vélhetően nem érintette a szöveg módosítása, egy további esetben pedig (a Pécsi püspökség alapítólevelében, 1009/+235/343/350/404)[18] mindössze egyetlen helynév minősült utólagos betoldás eredményének. Mindezek alapján e források bő 50 szórványa vonatkoztatható a 11. század első harmadára.[19]

Az évszázad közepéről egyáltalán nem maradt fenn másolt vagy átírt oklevél, és az utolsó évtizedekből is csupán három kevésbé jelentős, néhány szórványt tartalmazó ilyen iratot ismerünk (1091/XII., [1091]/XII/XIV., [...1090–1093]/227).[20] Ezekben összesen kilenc helynevet említenek, a hat latin, illetve latinos formájú adat mellett csupán Somogy (*Sumich*) és Krassó (*Crasson, Crasou*) szerepel két-két előfordulással.

Interpolált, hamisított oklevelek

Az írásbeliség, illetve az oklevelek jogbiztosító szerepének terjedésével az is egyre gyakoribbá vált a középkorban, hogy bizonyos jogokat, javakat úgy igyekeztek sajátjukként elismertetni a tulajdonosok, hogy azokat utólag beleszerkesztették egy korábbi iratba.[21] Az interpolált oklevelek kronológiai rétegeinek elkülönítésére Szőke Melinda dolgozott ki a Garamszentbenedeki apátság alapítólevelének elemzése során olyan új módszertant, amellyel az eredeti, 11. századi oklevél névállománya nagy valószínűséggel meghatározható,[22] és amelynek segítségével a közelmúltban több más, ugyancsak a 11. századra datált hamisítvány (illetve interpolált oklevél) korai rétegét sikerült beazonosítani.[23]

---

[16] Az irat datálását kutatásának kezdetei óta viták övezik, dolgozatomban a veszprémvölgyi oklevél (ahogyan valamennyi 11. századi oklevél) korhoz kötésében Györffy megállapításait követem. DHA I. 81–85.

[17] Uo. 26–41., 49–53.

[18] Uo. 54–58.

[19] Az oklevélállomány bemutatásában a 11. századot harmadonként tekintem át, ezek között ugyanis jellegzetes különbségek vannak: a Szent István által elindított oklevelezési gyakorlat első királyunk halála után megtorpant, a század közepéről kevesebb forrás ismeretes, a 11. század utolsó évtizedeiben azonban újraindult az oklevelek kiadása.

[20] DHA I. 266–269., 276–277.

[21] *Solymosi L.:* Írásbeliség és társadalom i. m. 9–13.

[22] *Szőke M.:* A garamszentbenedeki apátság alapítólevele i. m.

[23] *Kovács Éva:* A Százdi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás. (A Magyar Névarchívum Kiadványai 48.) Debrecen 2018; *Pelczéder Katalin:* A Bakonybéli összeírás mint nyelvtörténeti forrás. (A Magyar Névarchívum Kiadványai 56.) Debrecen 2022; *Sarnyai Vivien:* Szent István veszprémi

A Szent István kori oklevelek között hat hamisítványt tart számon a diplomatika.[24] A Pécsváradi oklevél (+1015/+1158 [1220 k.]/1323/1403/PR.) mintegy 140 helymegjelölést tartalmazó adatát egy kivételével (*Kölked* birtok) a 11. századra hitelesként értékelték a korábbi kutatások, Szőke Melinda azonban további ötöt kizár ezek közül nyelv- és névtörténeti tényezők alapján.[25] Zalavárral kapcsolatban két hamis oklevelet ismerünk, a korábbra keltezettben (+1019 [14. sz. eleje]/+1328/1347/1370) 69, a későbbiben (+1024 [14. sz. közepe]/+1339/1350) pedig 39 helynév szerepel. Ezek Szent István kori előzményével nem számol a diplomatika, elképzelhető azonban, hogy a hamisítók alapul vettek egy 11. század végi összeíró levelet, azt viszont, hogy a bő száz adatból mennyi bírhat valódi 11. századi forrásértékkel, a későbbi kutatások fogják kideríteni.[26] A Bakonybéli alapítólevél (+1037 [1240 k.]/+1246/1330) 34 helynevet tartalmaz, ebből 29 vezethető vissza a 11. század első harmadára.[27]

Az évszázad középső harmadából hat interpolált oklevél ismert (+1055/[1416 k.], 1057/+235/343/350/404, 1061/360/390, 1061/257/374>377/432/XVII., +1058/300/402/403, [1067 k.]/267),[28] ezek közül egynek, a Százdi alapítólevélnek ([1067 k.]/267) készült el a teljes nyelvtörténeti elemzése. Ennek az iratnak a jelentős hányadát hitelesnek tartja az oklevéltan, csupán a második felében feltételez interpolált szövegrészeket: ez újabb 55 adattal bővíti a 11. századra vonatkoztatható szórványok körét.[29]

A 11. század utolsó harmadára 11 hamisítványt kelteztek, ezek közül Györffy a DHA-ban kilencet *falsum*, illetve *fictum* értékeléssel látott el. Ebből a csoportból csupán egy, az 1082-re hamisított Veszprémi összeírás tartalmaz nagyobb mennyiségben adatokat (csaknem 100-at), a többiben összesen kevesebb mint 50 névadat található. Ebből az időszakból két oklevelet minősített a diplomatika interpoláció eredményének, ez utóbbiak pedig a közelmúltban részletes filológiai vizsgálat alá kerültek. A Garamszentbenedeki apátság alapítólevelének analízise[30]

---

püspökségnek írt adománylevele mint nyelvtörténeti forrás. Magyar Nyelv 118. (2022) 3. sz. 289–300.; uo. 4. sz. 444–459.

[24] A Ravennai és a Nyitrai okleveleket csak kései átiratokból ismerjük, ezeket a DHA nem közli a 11. századi oklevelek között, lásd még *Thoroczkay Gábor:* Szent István okleveleiről. Századok 143. (2009) 6. sz. 1410–1411.

[25] *Györffy György:* Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I–IV. Bp. 1963–1998. I. 331.; DHA I. 63–80.; *Szőke Melinda:* A hamis oklevelek helynévtörténeti forrásértékének meghatározásáról. Helynévtörténeti Tanulmányok 17. (2021) 43–54.

[26] DHA I. 86–92., 98–102.; *Szőke Melinda:* Szent István Zalavári okleveleiről. Magyar Nyelvjárások 59. (2021) 27–38.; lásd még *Györffy György:* István király és műve. Bp. 1977. 325.

[27] DHA I. 113–119.; *Szőke M.:* Adalékok a Bakonybéli alapítólevél nyelvtörténeti forrásértékéhez i. m. 319.

[28] DHA I. 153–156., 160–162., 166–168., 170–174., 177–178., 182–185.

[29] *Kovács É.:* A Százdi alapítólevél i. m. 18–24., 27–28.

[30] *Szőke M.:* A garamszentbenedeki apátság alapítólevele i. m.

– amint fentebb említettem – az interpolált oklevelek elemzésének mintája lett a névkutatásban; ez a nyelvemlék nagyjából 160 helynévi szórványt tartalmaz, melyek közül mintegy 110 minősült 11. század véginek. A Bakonybéli összeírás elemzése a legfrissebb a 11. századi nyelvemlékelemzések közül, Pelczéder Katalin 2022-ben jelentette meg önálló kötetként vizsgálatának eredményeit.[31] Ez a forrás további 90 adattal gazdagította a 11. századinak gondolható névállományt.

Összegzés

Áttekintésként egyrészt azt érdemes számba vennünk, hogy a vizsgálatok jelenlegi eredményei alapján összességében hány adat áll rendelkezésünkre a 11. századból, másrészt pedig azt, hogy miként halad a 11. századi források feldolgozása. A század eleje esetében összességében 210–220 adattal számolunk, ez még a zalavári oklevelek esetleges 11. századi vonatkozású szórványaival (csaknem 100 helynévvel) bővülhet; az évszázad közepéhez nagyjából 140 adat kapcsolható, a még fel nem dolgozott interpolált oklevelek pedig további 230 adatot tartalmaznak, amelyeknek egy része esetleg visszavezethető a 11. századra; az évszázad végéről pedig mintegy 245 adat áll rendelkezésre, a még fel nem dolgozott hamisítványok csaknem 150 szórványt tartalmaznak.

Természetesen ezeknek az adatoknak a név- és nyelvtörténeti forrásértéke egyenként eltérő lehet, felderítésükhöz az egyes helynevek alapos mikrofilológiai elemzése szükséges, ami az említett oklevelek egy részének a vizsgálatában már lezárult, mások esetében folyamatban van, és jó néhányé még előttünk áll.

A számadatokat látva felmerülhet a kérdés: vajon soknak vagy kevésnek tekinthető ez az adatmennyiség, és mire lehet elég. Ahhoz képest, hogy a következő évszázadokból oklevelek ezreiben, tízezreiben őrződtek meg történeti vizsgálatokra alkalmas helynévi adatok, a 11. századból fennmaradt mintegy három tucat oklevél és ezek (egyelőre) szűk 600 névadata bizony csekély. És kevés ahhoz képest is, hogy milyen sokat várunk ezektől a forrásoktól: például a magyar nyelv 11. századi történetének (de legalábbis hang-, helyesírás-, lexéma- és morfématörténetének) megalapozását, vagy – történettudományi oldalról – a 11. századi népességi viszonyokkal kapcsolatos feltevések bizonyítását. Ahhoz képest azonban, hogy a 11. századig lényegében egyáltalán nincs írott forrásunk a magyarság Kárpát-medencei történetének tanulmányozásához, ez a szám talán mégsem tűnik annyira kicsinek. Különösen akkor nem, ha összevetjük a tanulmány elején jelzett adatmennyiséggel, az eredeti, hiteles forrásokban található 120 helynévi adattal. A további vizsgálatok függvényében a jelenlegi 600 forrásadat talán még

[31] *Pelczéder K.:* A Bakonybéli összeírás i. m.

néhány tucattal, esetleg néhány százzal gyarapodhat, de mai ismereteink alapján a 11. századi írott források körében ennél jelentősebb bővülés aligha várható.

A történeti és nyelvtörténeti szakmunkákban rendre felmerül az a kérdés is, hogy a 11. századra vonatkoztatható adatok közül vajon hány név vezethető vissza korábbi időszakra, a 10. századra vagy a honfoglalás korára. A források kezelésének és értékelésének imént bemutatott szemlélete, módszertana kizárólag azokat a helyneveket fogadja el az adott korszakra vonatkozó valós helynévnek, amelyek a kérdéses korszak írott forrásaiban (vagy korábbiakban) megjelennek. A 9–10. században ezeket pedig csak az ókortól adatolható nagy vizek (például *Duna*, *Száva*, *Balaton*), illetve egyes települések (például *Pécs*) nevei képviselik. Természetesen a 9–10. században sok ezer helynév létezhetett ezeken kívül is a Kárpát-medencében; bizonyára akadtak olyanok is, amelyek a 11. századi oklevelekben megjelennek. Arra nézve azonban, hogy konkrétan mely nevek és milyen formában léteztek e korai időszakban, legfeljebb csak sejtéseink lehetnek. Jelenlegi tudásunk alapján a biztosan az ezredforduló előtti nevek körének bővítésére sem további források, sem a későbbi adatolású nevek visszavezetésre alkalmas módszerek nem állnak rendelkezésünkre.

ELEVENTH-CENTURY WRITTEN SOURCES IN TOPONYMIC AND HISTORICAL LINGUISTIC RESEARCH

By Rita Póczos

SUMMARY

The study of periods with scarce written sources poses a particularly difficult challenge for researchers in historical studies. Over the past 150 years or so, various solutions have been devised to address this lack of data; the most common approach has been to attempt to trace linguistic elements (primarily toponyms) documented in later sources back to earlier times. In recent years, historical toponymic research has sought other ways to expand its sources: researchers are nowadays attempting to uncover the 11th-century layer of charters that have survived in non-original form, using the tools of toponymic and linguistic history, as well as taking into account findings from diplomatics, ecclesiastical history, and the history of land ownership. The primary aim of this study is thus to provide an overview of the quantity and quality of this „sporadic material" from the 11th century, to assess the current status of the re-evaluation process, and to identify the tasks that still lie ahead. Sources preserved in their original form contain approximately 120 toponyms; the latest analyses may expand this corpus nearly fivefold by incorporating fragments of copied and forged documents.